

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.14.9>

Volume 7/2

2023 p. 142-163

TEMSİLDE ADALET VE YÖNETİMDE İSTİKRARI SAĞLAMAK -YENİ BİR SEÇİM SİSTEMİ ÖNERİSİ-

SECURING FAIR REPRESENTATION AND STABLE ADMINISTRATION -A NEW ELECTORAL SYSTEM SUGGESTION-

Ferhat BEŞİROĞLU*

ÖZ

Antik çağda doğrudan katılımla uygulanan demokrasi, modern çağda temsilciler aracılığıyla periyodik yetki devriyle tatbik edilen temsili demokrasiye dönüşmüştür. Bu modern demokrasi biçimi, farklı seçim sistemleriyle yürütülürken, bu sistemler temel ilkeleri sağlamakta yetersiz kalabilmektedir. Bu çalışma öncelikle temsilde adalet ve yönetimde istikrar olarak ifadesini bulan bu ilkeleri açıklamaktadır. Daha sonrasında Avrupa ülkelerindeki uygulamalarla karşılaştırmalar yaparak, Türkiye seçim sisteminin sorunlarını ortaya koymaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Kanunları çerçevesinde, adil temsil ve istikrar ilkelerine sistemin ne ölçüde katkı sağladığı incelenmektedir. Son olarak bulunduğu sorunların çözümüne yönelik yeni bir model geliştirilerek, Türkiye parlamenter demokrasisine dair literatüre katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Demokrasi, Seçim Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Sistemleri, Adil Temsil, İstikrar*

ABSTRACT

Democracy, which was implemented with direct participation in ancient times, has turned into representative democracy, which is practiced by periodic delegation of authority through representatives in the modern age. While this modern form of democracy is carried out with different electoral systems, these systems may fall short of providing the basic principles. This study primarily explains these principles, which are expressed as justice in representation and stability in administration. Later, by making comparisons with the practices in European countries, it reveals the problems of the Turkish election system. Within the framework of the Constitution of the Republic of Turkey, the Law on Political Parties and the Election Laws, the extent to which the system contributes to the principles of fair representation and

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Doktora Programı, E-mail: besirogluferhat@gmail.com, ORCID 0009-0004-7969-5219, Ankara, Türkiye.

stability is examined. Finally, it contributes to the literature on Turkish parliamentary democracy by developing a new model for the solution of the problems it finds.

Key Words: *Democracy, Election law, Electoral Systems, Political Parties Law, Fair Representation, Stability*

Giriş

Klasik Yunan şehir devletlerinde doğrudan demokrasi olarak ortaya çıkan, temel olarak halkın kendi kendini yönetmesi olarak tanımlanan sistem, orta çağ Avrupa'sında yerini monarşilere bırakmıştır. Doğu ve İslam coğrafyasının bilimsel olarak altın çağını yaşadığı bu dönemde, doğu filozofları yönetimde halkın eşit katılımından ziyade adaleti önemsemiş ve adil yönetimi eserlerinde işlemiştir. Demokrasi kavramı belki de bu düşünce geleneği nedeniyle doğuda zuhur etmemiştir. Dolayısıyla modern demokrasiyi batı uygarlığına ait bir yöntem olarak ele almakta mahsur görülmemelidir. Ancak antik Yunan şehir devletlerinde uygulanan doğrudan demokrasi modeli, modern çağda yerini temsili demokrasiye bırakmıştır. Bu şehir devletlerinin yerini büyük ölçekli ulus-devletlere bırakmasıyla ilintilidir. Seçmenlerin yasa yapımı süreçlerine, temsilciler aracılığıyla değil doğrudan kendilerinin katıldığı bu sistemi, yüksek nüfuslu modern devletlerde uygulamak teknik olarak imkânsız hale gelmiştir. Her ne kadar bilgi çağında bu seçenek teknik olarak mümkün olup, siber demokrasinin savunduğu üzere bir yasa yapımını halka soracak teknik altyapı mevcut ise de (Schmitter and Karl, 1995, s.73), günümüzde devletler bu sistemi uygulamamaktadır. Dolayısıyla modern demokrasi ideali, mümkün olduğunca yönetimi halka bırakmak, halkın mutlak manada kendi kendini yönetmesini sağlamak değildir. Bunun yerine sistem, halkın belirli aralıklarla yöneticilerini tayin ederek, iktidara meşruiyet kazandırması üzerine kuruludur. Dolayısıyla günümüz anlamıyla demokrasi esasen çokça tanımlandığı ve benim de yukarıda aktardığım gibi halkın kendi kendini yönetmesi olmayıp, ancak kendisini yönetecek olanları seçmesi ve belirli yöntemlerle denetlemesidir. Bir diğer deyişle, bilgi çağında temsili demokrasi, doğrudan demokrasinin imkansızlığında başvuru olan bir yöntem olmayıp, bilinçli bir tercihtir.

Modern ulus-devletlerin temeli olan temsili demokrasilerin meşruiyet kaynağı seçimlerdir. Seçimler vasıtasıyla vatandaşlar mevcut iktidarı cezalandırır ya da ödüllendirir. İktidarın faaliyet periyodunun halk tarafından değerlendirildiği yer olan seçimler temsili demokrasilerin olmazsa olmazlarıdır. Her temsili demokrasi bir şekilde bu seçimleri gerçekleştirerek meşruiyetini sağlamaktadır. Ancak her seçim gerçek manada demokratik değildir. Seçimler bazen anti-demokratik müktedirlerin hatta tiranların, kendilerini halk veya dünya kamuoyu önünde meşrulaştırdıkları bir mecradır. Seçimlerin nasıl uygulandığı, kimlerin oy verme hakkı olduğu, kimlerin seçilme hakkı olduğu, kullanılan oyların eşitliği, sayımların şeffaflığı ve güvenliği ve topyekûn seçim sistemi bir temsili demokrasinin gerçekten demokrasi ruhuna uygun olup olmadığını

gösteren verilerdir. Demokrasi ve temsili demokrasi kavramlarına kısaca bakmak bu değerlendirmeyi bizler için berraklaştıracaktır.

Bu makale demokrasi ve temsili demokrasi kavramlarının esasen ne ifade ettiğine kısaca değindikten sonra, Türkiye'de demokrasinin çerçevesini belirleyen seçim kanunları ve siyasi partiler kanunu ekseninde, Türk demokrasisinin sorunlarını ortaya koyacaktır. Burada ilk olarak sayım sistemi olan d'Hondt sistemi incelenecektir. Bu sistemin temsilde adalet-yönetimde istikrar ilkesi bakımından, istikrara çok yakın dururken temsilde adalet ilkesini çiğnediği gösterilecektir. İkinci olarak seçim çevrelerinin belirlenme yöntemi ve buna dair kanunlar ele alınıp, temsilde adaletin yine çiğnenerek, eşit oy ilkesine sadık kalınmadığı gösterilecektir. Son bölümde siyasi partiler kanununun, demokrasi açısından sorunları gösterilip, halkın demokratik katılımının yasalarca teşvik edilmeyip aksine engellendiği iddia edilecektir. Seçim sisteminin doğurduğu tüm bu demokratik sorunları ele alırken makale bunlara çözüm üretme iddiasında olup, her bölüm içerisinde ve son bölümde çözüm önerileri sunulacak ve somut bir model önerilecektir.

Yöntem

Demokrasinin biçimsel olmaktan öteye geçerek işlevsel hale gelmesi ancak demokratik uygulamaların hukuki güvence altına alınmasıyla mümkündür. Konu seçim sistemleri olduğunda, yasama gücünü elinde tutan siyasi partilerin, kanunları demokrasinin aleyhinde kendi çıkarları doğrultusunda manipüle edebilecekleri de ortadadır. Dolayısıyla bu makalede karşılaştırmalı bir analiz yapılarak demokratik ülkelerin seçim kanunu ve siyasi partiler kanunları ile demokratik rejimlerini nasıl korudukları ele alınacaktır. Kanunlar ve demokrasiye yönelik temel yaklaşımlar birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılarak taranacaktır. Seçim sistemlerinin Türkiye siyasi tarihi içerisindeki değişimlerini incelemek için ise, daha önce kullanılan seçim kanunları, siyasi partiler kanunları da ele alınacaktır. Kanunların ötesinde daha önceki seçim uygulamalarının sonuçları araştırılarak, kanunların geçmişte yarattıkları sonuçlar gözlemlenecektir. Bu yöntem çerçevesinde makalenin temel amacı olan temsilde adaleti ve yönetimde istikrarı sağlayabileceği ön görülen yeni bir model geliştirilecektir.

Demokrasi'nin Muğlaklığı

Demokrasi, doğduğu topraklar olan antik Yunan şehir devletlerinde iktidarın halk ile paylaşımına denk geliyordu ancak bu eşit vatandaşlık temeline oturmuyordu. Doğrudan demokrasiyle oy verme hakkına sahip kişiler yasa yapım süreçlerine katılırken, günümüzde yaygın norm olan eşit oy hakkı söz konusu değildi. Yine de görece geniş bir katılımı ifade eden bu sistem, bilgelerin yönetimini yeğleyen filozoflarca eleştirilmişti. Platon, demokrasi terimini olumsuz olarak ele almıştır, çünkü o yönetimin filozoflara bırakılması gerektiğini düşünür. Aristoteles de demokrasiyi olumsuz bir manada kullanmıştır. Onlar yönetimin bilge kişilere verilmesi gerektiğine inanmaktaydı, demokrasi ise o zamanda mutlak eşitlik çağrışımı yapan bir halk iktidarıydı. Nitekim terim, Latince demos (halk) ve kratos (iktidar) kelimelerinden türemiştir. Antik Yunan

devletlerindeki bu tartışma tarih boyunca boyut değiştirerek devam etmiştir. Bizce Demokrasi özü itibariyle eşitlik kavramına yakın durmaktadır ve bu öz içerisinde bugün kavrama atfedildiği gibi çok çeşitli erdemler taşımamaktadır. Günümüzde siyasi grupların, rejimlerin ya da aktörlerin hemen hepsi demokratik olduğunu iddia ederler çünkü demokrasi küresel bilinçaltında adalet, özgürlük ve insan haklarını da barındırmaktadır; “demokrasi iyidir”. Demokrasi toplumu oluşturan bireylerin siyasete eşit katılımı olarak ele alınmadığında, onun farklı yöntemleri meşrulaştırıcı bir araç haline geldiği görülmektedir. Demokrasinin muğlaklığı kavramın farklı şekillerde algılanmasını beraberinde getirmiştir. ‘Eşit olmayanlara eşit davranılmayacağı’ batı demokrasi tarihinde önemli bir sorundur. Sadece eşit olanlara eşit davranmak kadınlara, kölelere ya da vergi vermeyenlere siyasete katılım hakkı tanımamayı getirmiştir. Liberal demokrasi insanları eşitleme arzusu taşımayıp sadece eşit davranma iddiasında bulunurken, sosyal demokrasi insanların eşitlenmesi fikrinden doğmuştur. Bir diğer deyişle, birbirine taban tabana zıt iki ideoloji demokrasi kavramını kullanmaktadır. Dolayısıyla demokrasi farklı şekillerde yorumlanabilen bir kavram olup, tek bir doğru uygulaması yoktur. Nihayet demokrasiyi bir yönetim sistemi olarak değil, halkın eşit katılımını savunan bir değer olarak ele almak doğru olacaktır. Temsili demokrasi de bu anlayış üzerine incelenmeli, eşit temsil ilkesi üzerinde durulmalıdır.

Temsili Demokrasi

Demokrasinin doğuşunda doğrudan demokrasiye değinmiş olsak da demokrasi kavramının muğlaklığıyla da birlikte pek çok farklı uygulamasını da görüyoruz. Hasan Tunç demokrasi türlerini şöyle sıralar; doğrudan, temsili, yarı doğrudan, çoğulcu, çoğunlukçu, marksist, liberal, plebisitçi, radikal, siber, düşük yoğunluklu, militan, uzlaşmacı, delegasyoncu, westminster modeli, oydaşmacı ve müzakereci demokrasi. Tunç temsilci demokrasiyi; “millete ait olan egemenliğin, milletin seçtiği temsilciler aracılığı ile kullanılması” olarak tanımlar. Bu anlayışta temsilci seçildiği bölgenin değil tüm milletin temsilcisi konumundadır (Tunç, 2008, 1117). Görüldüğü üzere pek çok farklı tip uygulama kendisini demokrasi içerisinde tanımlasa da, uygulamaları doğrudan ve temsili olarak ikiye ayırmak mümkündür. Modern demokrasilerin hemen hepsinde temsili demokrasi uygulanmaktadır, diğer sayılan türlerse birer ilke veya yaklaşım olarak ele alınmalıdır.

İç savaş yıllarında Abraham Lincoln demokrasiyi ‘Halkın, halk tarafından, halk için yönetimidir’ şeklinde tanımlamıştır. Andrew Heywood, bu tanımın iki zıt prensibi bir arada barındırdığını ileri sürmüştür. Buna göre halk tarafından yönetim, halkın doğrudan doğruya yönetimi el almasını ifade eder. Halk için yönetim ise kendi kendini yönetmeyi dikkate almaksızın, halkın genel çıkarını ve iyiliğini düşünerek yönetme prensibini ifade eder. Heywood, ABD’de New England’da ve İsviçre kantonlarındaki şehir meclislerinde yerel seviyede vatandaşların kendi kendilerine yönettiği sistemin devam ettiğini belirtir (Heywood, 2011, s.273). Bununla birlikte halk oylamaları ve referandumlar da, doğrudan yönetimin örnekleri olarak gösterilebilir. Ancak ulusal seviyede bütün yasama

faaliyetinin halkın doğrudan katılımıyla yapıldığı bir model yerine, temsili demokrasinin yaygın olduğunu günümüzde görmekteyiz. Münci Kapani demokrasinin klasik tanımından uzak olduğunu belirtip, bunu şu ifadelerle açıklamıştır;

“Zira demokrasilerde yönetim gerçekten halkın elinde veya çoğunluğun elinde değildir. Buna pratik bakımdan imkân yoktur. Siyasal kararların halk tarafından alındığı, hatta onun bu kararların alınmasına katıldığı da ileri sürülemez. Demokratik rejimde halkın rolü, kendisini yönetecek olan liderleri seçmek, siyasal kararları alacak ve tercihleri yapacak olan azınlığı oylarıyla işbaşına getirmektir.” (Kapani, 2016, s.132)

Temsili demokrasiler halkın seçtiği kişiler tarafından yönetilmesi ya da dönemsel iktidar devri olarak tanımlanabilir ancak devredilen bu iktidarın halkın arzuladığı şekilde mi yoksa iktidar sahiplerinin öz çıkarlarına yönelik mi kullanıldığı tartışmalıdır. Bundan daha ileri bir noktaya gidecek olursak, iktidarın sürekli olarak egemen sınıfların elinde olduğu, sömürülen sınıfların sadece 'rızasının' alındığı Marksist görüşler içerisinde ele alınmıştır. Anarşist teori her türlü otoriteyi kabul edilemez bulurken, Marksist teori devletin burjuva demokrasilerinde egemen sınıfların baskı aracı haline geldiğini ileri sürer. Gramsci hegemonya kavramını ortaya koyarak, devletlerin bunu baskıyla değil, ancak yönetilenlerin rızasını kazanarak yaptığını ileri sürer. Görüldüğü gibi temsili demokrasiler, halk iktidarı olma iddialarının karşısında eleştirilerle karşılaşmakta ve sınıf tartışmalarından azade olamamaktadır. Kuşkusuz egemen sınıfların ya da hâkim yönetici sınıfın seçimleri manipüle etme becerisi, alt gelir gruplarından daha fazladır. Dolayısıyla temsili demokrasilerin halk iktidarını ne kadar adil yansıttığı tartışmalıdır.

Seçimlerin adil olup olmaması yukarıda da değindiğimiz şekilde demokrasinin sorunu değildir. Demokrasi adaletten çok eşitlik ilkesi üzerinde durmaktadır. Buradan yola çıkarak tüm sınıfları eşitleyerek iktidarı halka ya da proletaryaya vermeyi arzulayan sosyalist ideolojinin, pratik tecrübeler bir kenara bırakıldığında, insanların doğuştan gelen haklarına saygı duyan liberal düşünceden daha demokratik olduğu öne sürülebilir. Dolayısıyla demokrasinin insan haklarıyla karıştırılmaması gerekir. Bu anlamda Demokrasinin adil olma iddiasının olduğunu da söyleyemeyiz. Bu kavram karmaşasından arınmak için bu makalede demokrasi; halkın siyasete eşit katılımı olarak alınacaktır. Bu kavramsal incelemenin sonunda makalenin sorusu şu şekilde basitleştirilebilir; Türk temsili demokrasisi halkın eşit katılımını sağlamakta mıdır?

d'Hondt; Peki ya Temsilde Adalet?

Seçim sistemlerinin performansı temsilde adaleti ve yönetimde istikrarı sağladığı ölçüde değerlendirilir. Bazı sistemler önde olan partinin çok daha fazla koltuk kazanarak meclis çoğunluğunu ele almasını ve istikrarlı bir iktidar oluşmasını sağlarken, bazı seçim sistemleri mümkün olduğunca tüm kesimlerin oyunun mecliste temsil bulmasını getirir. Bu sistemlerde az oy alan adaylar da mecliste yer bularak meclisin halkı temsil oranı yüksek tutulur ve adil temsil sağlanır ancak bu sistemlerin en büyük handikabı, mecliste belirli bir partinin çoğunluk oluşturması zorlaşır ve istikrarlı bir yönetim kurulamaz.

Türkiye demokrasisinde farklı seçim sistemleri denenmiştir, ancak tüm bu sistemlerin büyük oranda temsilde adalet ilkesinden çok yönetimde istikrarı arzuladığı görülmektedir. Çok partili sistemdeki ilk seçimlerde liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Bu sisteme göre bir seçim bölgesinde en çok oyu alan parti o bölgedeki milletvekilliklerinin tamamını alır. 1946, 1950, 1954, 1957 milletvekili seçimleri ve 1961 cumhuriyet senatosu seçimlerinde bu yöntem uygulanmıştır. Liste usulü çoğunluk sistemi temsilde adaletin en alt seviyede olduğu sistemlerden birisidir. Bu sistemde, 20 milletvekili çıkartacak olan bir seçim bölgesinde (Türkiye'de İl) A partisi %30, B partisi %28, C Partisi %27, D partisi %10 ve diğer %5 oranında oy aldığında, 20 milletvekili de A partisinden seçilmiş olur. Bir diğer ifadeyle, oy verenlerin %30'u temsil gücünün tamamını alırken, %70'inin oyları boşa gitmiş olacaktır. Bu sistemle girilen 1954 seçimlerinde Demokrat Parti %57.6 oranında oyuna karşılık, meclis sandalyelerinin %92.8'ine sahip olmuştur. Aynı seçimde %35.1 oy alan Cumhuriyet Halk Partisi meclis sandalyelerinin sadece %5.7'sine sahip olmuştur. DP'nin 10.5 bin oyu bir milletvekili çıkartırken, CHP'de 103 bin oy bir milletvekili çıkartmıştır. Bir diğer deyişle on CHP seçmeninin oyu bir DP seçmeninin oyuna eşdeğer olmuş, DP'li seçmenler mecliste CHP'li seçmenlerden on kat daha fazla temsil hakkına sahip olmuştur. Bu sistem Türk seçim tarihinde temsilde adaletsizliği ve yönetimde istikrarı en çok getiren sistem olmuş, uygulandığı 4 seçimde de tek başına iktidar kurulmuştur.

1982 anayasasının mimarlarından olarak bilinen dönemin anayasa komisyonu başkanı Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı d'Hondt sisteminin birinci partilere sağladığı avantajı şu sözlerle ifade etmiştir; "d'Hondt sisteminde en fazla oy alan partiler aldıkları oyların üstünde temsilcilik kazanırlar." (Türk, s.59) d'Hondt'un adaletsiz dağıtımına daha yakın bir seçim olan 1991 seçimlerinde gözlenebilir. 1991 seçimlerinde Doğru Yol Partisi, Demokratik Sol Parti'nin yaklaşık olarak 2.5 katı oy alırken (%27.03 / %10.75), 25 katı milletvekili almıştır (178 / 7), yani on DSP'linin oyu bir DYP'linin oyuna eşdeğer olmuş, temsilde eşitlik ilkesi ortadan kalkmıştır. Buradaki sorunda her ne kadar d'Hondt'un birinci partiyi koruyan matematiğinin etkisi olsa da, esas neden seçim bölgesinin belirlenme şeklidir. Bu soruna seçim bölgesi bölümünde detaylı olarak değineceğim.

1965 seçimlerinde ilk ve son olarak Milli Bakiye sistemi uygulanmış ve Türkiye seçim tarihinin temsilde adaleti en çok sağlayan sistemi olmuştur. Bu seçimde Adalet Partisi %52.9 oranında oy almış ve mecliste %53.3 oranında temsil bulmuştur. Liste usulü çoğunluk sistemiyle yapılan 1950 seçimlerinde %52.7 oranında oy alan DP'nin meclisin %85.2'sine sahip olması, iki sistem arasındaki farkı gözler önüne sererken, seçim sisteminin ne kadar hayati bir rol oynadığını da göstermektedir. 1965 seçimlerinde henüz baraj uygulaması getirilmediği için Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi gibi az oy alan partilerin de meclise girebildiği bu seçim, kuşkusuz Türk demokrasi tarihinde, temsilde adaletin en çok sağlandığı seçim

olmuştur. Birinci olan partinin %52.7 gibi bir oy alması istikrar sorununun doğmasını önlemiş, tek başına iktidar sağlanmıştır. Süleyman Demirel ve partisi 1969 seçimlerinden bir yıl önce, ilk olarak 1961'de uygulanan d'Hondt seçim sistemini geri getirmiştir ve 1969 seçimlerinden tek başına iktidarı bu seçim sistemi sayesinde kazanmıştır. Eğer 1969 seçimlerine de Milli Bakiye sistemiyle girilmiş olsaydı, oyların %46.6'sını alan AP tek başına iktidar için gereken meclis çoğunluğunu sağlayamayacaktı.

Anayasa Yapıcıların Bölücülük Tartışmaları

Prof. Dr. Hikmet Sami Türk tarafından geliştirilen ve Türk sistemi adı verilen sayım yöntemi, d'Hondt'un sırayla 1, 2, 3 şeklinde oyları bölerek yaptığı hesaplamayı, 1, 1.5, 2, 2.5 gibi yarımsar artarak bölünmesi suretiyle yapılmasını öngören bir yöntemdir. Türk sistemi esasen birinci partiye aşkın temsil sağlayan d'Hondt'un bu yönünü daha da güçlendirerek, aşkın temsil oranını yükseltmektedir. Ancak 1982 anayasası sonrasında, seçim barajları tartışmalarında gündeme gelen bu öneri (esasen daha önce hazırlanmıştır), barajsız bir sistem önerdiği için tartışmalara açık hale gelmiştir.

Aldıcağı Türk sisteminin uygulandığı takdirde bölgesel partilere güç kazandıracağını şu sözlerle ileri sürer;

“Şimdi burada il düzeyinde de baraj yok, memleket düzeyinde de baraj yok. Bakın, bu sistemin bizim toplumumuz için arz ettiği en büyük tehlikeyi arz ediyorum: Bu sistem bölücülüğü memlekette geliştirir. Çünkü en büyük partiye, en fazla oy alan bir partiye bir ilde büyük bir avantaj sağlıyor, âdeta %20 ölçüsünde bir avantaj sağlıyor. O seçim çevresinin etrafında 2-3 tane o şekilde çevre olduğu zaman birdenbire 30-35-40 milletvekilliğinin en fazla oy alan bölücülüğe meyyal bir partiye çıktığını görürüz.” (Türk, s.55)

Türk kaleme aldığı ‘Seçim Sisteminde Bölücülük Tartışması’ adlı makalesinde bu iddialara cevap vermiştir. Öncelikle bölücü parti kurulabilir mi sorusunu soran Türk, mevcut yasaların buna izin vermediğini belirtmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 14. Maddesine göre, temel hak ve özgürlüklerin hiçbiri, “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak” amacıyla kullanılamaz. Anayasanın 68. Maddesine göre siyasi parti tüzük ve programları “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne” aykırı olamaz. 69. Maddeye göre de partiler bunun dışına çıkamazlar ve çıkarlarsa temelli olarak kapatılırlar. Prof. Dr. Türk, siyasi partiler kanunun da aynı ilkeyi aradığını, parti kurma hakkının “dil, ırk, din, mezhep ayrımı veya bölge farklılığı yaratmak” amacıyla kullanılamayacağı ilkesi konulduğunu belirtmiştir. Bu eylemlerin yasak olduğu ve ifa edenlerin cezalandırılacağını, ayrıca Türk Ceza Kanunu'nda da bölücülüğün suç sayıldığını belirtmiştir (Türk, s.57-58). Özetle Türk, bölücü faaliyet gösteren partilerin siyasette kanunlar neticesinde var olamayacağını ileri sürmüştür. Gerçekten de kanunlar buna izin vermemektedir, ancak tartışmaların yaşandığı 1983'ten bugüne bakıldığında, bölücülük yakıştırmaları yapılan pek çok parti siyasi hayatta yer alabilmiş, bazıları

kapatılmışsa da, bunlar uzun süreçler sonunda gerçekleşmiştir. Kısaca kanunlar uygulamada yaşanan sorunlar sebebiyle, Türk'ün öngördüğü gibi bölücü siyasi partileri Türk siyasi hayatının dışında tutmayı başaramamıştır.

Türk mahalli partiler kurulabilir mi sorusunu sorduktan sonra, “Türkiye’de şimdiye değin böyle bir şey yaşanmamıştır” demektedir. Ayrıca seçimlere bir partinin katılabilmesi için ‘illerin en az yarısında teşkilat kurmuş bulunması’ şartının bölgesel partilerin kurulmasını engelleyeceğini ileri sürmüştür. Ancak sonra yaşanan süreç göstermektedir ki, Türk bu öngörüsünde de haksız çıkmıştır. Türkiye’de daha sonrasında bölgesel partiler kurulmuş, illerin yarısında teşkilat kurma şartını aşmak bu partiler için oldukça kolay olmuştur. Bir diğer ifadeyle illerin yarısında teşkilat kurmuş olmanın, bir partiyi bölgesel olmaktan çıkartacağını söylemek doğru değildir. 2820 numaralı Siyasi Partiler Kanunu bir ilde teşkilat kurmak için o ilin nüfusuna oranla minimum olması gereken üye sayısı gibi bir şart aramaz. 19 ve 20. Maddelerde ilçe yönetim kurulu için 5, il yönetim kurulu içinse 7 üyeden az olmamayı şart koşarken, delege sayılarını parti tüzüğüne bırakmaktadır. Dolayısıyla bir partinin illerin yarısından fazlasında teşkilat kurmuş bulunması o illerdeki vatandaşlardan kayda değer bir destek aldığını göstermez. Teşkilat kurmuş bulunmanın, bölgesel olmamaya bir veri olarak kullanılabilmesi için, teşkilat kurulan ilin nüfusuna oranla o ilde üye sayısına ulaşmış olma şartı aranmalıdır. Bu üye sayısına ulaşıncaya kadar açılan şubeler temsilcilik olarak kabul edilip, seçime girme yeterliliğinde istenen üye sayısına ulaşıncaya kadar yer edinmemelidir.

Türk'ün ele aldığını diğer bir konuda seçim çevreleridir. Aldıkaçtı'nın “seçim çevresinin etrafında 2-3 tane o şekilde çevre oluştuğu zaman birdenbire 30 -35 -40 milletvekilliğinin en fazla oy alan bölücülüğe meyyal bir partiye çıktığı” iddiasını yersiz bulan Türk, bir seçim çevresinin en fazla 7 vekil çıkarabildiğini, dolayısıyla bölgesel bir partinin vekil sayısının 10-15'i geçmeyeceğini ileri sürmüştür (Türk, s.61) Bugün bölgesel partilerin çok daha fazla vekil sayısına ulaştığını gördüğümüz için, Türk'ün bu öngörüsünde yanıldığını söyleyebiliriz.

Prof. Dr. Hikmet Sami Türk makalesini bitirirken, kendi yönteminin tercih edilmemesinin, çok sesliliğe tahammülsüzlük olarak dile getirmiştir. Gerçekten de %10 gibi yüksek bir baraj ile çok sesliliğin mecliste olması mümkün değildir. Ancak kanunların ‘bölücülüğe meyyal’ partilere karşı etkisiz kalması, illerin yarısından fazlasında örgütlenme gibi şartların temsil niteliğini yansıtmaması, bölgesel partilerin kurulmasını engellemekte aciz kalmaktadır. Kanunların aciz kaldığı bu durumu seçim sistemleriyle, barajlarıyla dengelemeye çalışmaksa, Türkiye demokrasisine zarar vermektedir. Kaldı ki seçim sistemi bu haliyle de bölgesel partileri ödüllendirmektedir. Anayasa koyucuların burada aktarılan endişelerine karşın, bölgesel partilere nasıl aşkın temsil sağladıkları makalenin devamında gösterilecektir.

Baraj Uygulamalı d'Hondt'un Temsil Sorunları-Çözümleri

TOBİDER

International Journal of Social Sciences

Volume 7/2 2023 p. 142-163

Baraj uygulaması zaten temsili azaltıp, istikrardan yana bir sistem olan d'Hondt'u daha da temsil kabiliyetinden mahrum bir hale getirmektedir. 1969, 1973, 1977 seçimlerinde ilk olarak barajsız uygulanan sistem, 1983 seçimlerinden itibaren çift barajlı olarak uygulanmaya başlamış, küçük partilerin meclise girmesi imkânsız hale getirilerek, meclisin halkı temsil oranı daha da düşürülmüştür. Çift barajlı sistemde partilerin milletvekili çıkartabilmeleri için hem seçim bölgesinde, hem de ülke genelinde belirlenen barajın üzerinde oy oranına sahip olmaları gerekmektedir. 1983, 1987, 1991 seçimlerinde çifte baraj sistemi uygulanmış daha sonra sadece ülke çapında barajı aşmanın yeterli bulunduğu, ülke barajlı sisteme geçilmiştir.

Baraj uygulamaları mecliste temsil edilmeyen oy sorununu doğurdu. Daha önce liste usulü çoğunluk gibi sistemlerde değindiğimiz, Tuncer'in 'aşkın temsil' olarak nitelediği (Tuncer, 2006) -örneğin 1954 seçimlerinde DP'nin oyların %57'sini alırken meclisin %98'ine sahip olması- durumdan farklı olarak toplam oyu %10'un altında kalan partiler mecliste temsil edilmedi. İstikrarı sağlamak amacıyla işleme konulan baraj sistemi, Avrupa'da örneği görülmeyecek şekilde %10 gibi bir oranla uygulandı. Ancak 1983'ten bu yana gelişen barajlı seçim tecrübelerimiz, bu sistemin hem arzulandığı gibi istikrarı çoğu zaman sağlayamadığı, hem de eşit temsil ilkesine çok büyük zarar verdiğini göstermektedir. Askeri darbe sonrasında ve sadece üç partinin katılımıyla gerçekleşen 1983 seçimleri ayrı tutulduğunda, Adalet ve Kalkınma Partisi dönemine kadar olan 1987, 1991, 1995, 1999'daki barajlı seçimlerden sadece 1987'de tek başına iktidar çıkıp, diğer üçünde koalisyon oluşması, baraj sisteminin hedefine erişemediğini göstermektedir. Eğer baraj sisteminin hedefi küçük partileri saf dışı bırakarak güçlü bir iktidar oluşmasını sağlamaksa, bu amaç 2002 seçimlerinde sağlanmıştır. Ancak 2002 seçimleri incelendiğinde bu sistemin temsilde adaletten ne kadar kopuk olduğu görülmektedir.

2002 seçimlerinde sadece AKP ve CHP barajı geçerken, diğer tüm partiler %10 barajının altında kalmıştır. Bu seçimde AKP %34, CHP %19 oranında oy almıştır. Yani mecliste halkın %53'ünün oyları temsil bulurken, %47'inin oyu 'çöpe gitmiştir'. d'Hondt ve seçim bölgesinin katkılarıyla da AKP %34 oyla meclisin %66'sını kazanmıştır. Eğer baraj sistemi olmasaydı gerçekten de bu seçimde tek başına iktidar olmayacak, koalisyon hükümeti oluşacaktı. Ancak AKP'nin koalisyon kurabileceği pek çok parti de mevcut olacaktı ve bunların içerisinde bir parti ile anlaşılması ve sürdürülebilir bir koalisyon oluşması mümkündü. Sorunun daha iyi anlaşılabilmesi için AKP'nin 2002 seçiminde %36 oy almış olduğunu varsayalım, bu durumda AKP 367 sınırını aşabilecekti (2002'de 363). Böyle bir durumda %36 oy almış bir parti halkın tamamı adına anayasa yapacak çoğunluğu elde etmiş olacaktı. Bilindiği üzere AKP sonraki seçimlerde oylarını arttırmışsa da 2002'deki meclis çoğunluğuna erişememiştir. Görüldüğü üzere bu yüksek baraj sistemi istikrarı her zaman sağlayamazken, bazı durumlarda temsilde adaletsizliği zirveye çıkarmaktadır.

Prof. Dr. Yavuz Sabuncu da seçim barajlarını ele aldığı makalesinde, baraj uygulamasından beklenen sonuçların alınmadığını ifade eder. Sabuncu baraj

uygulanmasının amaçlarını şöyle sıralamıştır; tek başına iktidarların sağlanması, çok sayıda partinin kurulmasının engellenmesi, muhtemel bölgesel partilerin oluşmasının engellenmesi. Yukarıda da değindiğim üzere bu dönemlerde tek başına iktidar kurulamamıştır. Sabuncu baraj uygulamasının istikrar amacını irdelerken, 'istikrar=tek parti iktidarı' algısına şu şekilde karşı çıkar; "eğer yönetimde istikrar, çok kez olduğu gibi, 'hükümetin sürekliliği' olarak algılanıyorsa, 1987-1991 arası görülen tek parti hükümetinden sonra, en 'istikrarlı' hükümet 42 aylık görev süresi ile 5. Ecevit koalisyonu olmuştur. Aynı biçimde, 1991 seçimleri sonrası ilk dört yıllık dönemde de hükümet istikrarının olmadığını söylemek yanlış olacaktır" (Sabuncu, 2006, s.193). Bununla beraber diğer hedeflere de ulaşılamamış, parti sayıları sürekli olarak artmış ve bölgesel partilerin kurulması da engellenememiştir. Seçim çevresi ve d'Hondt'un birleştiği Türk sisteminin, partilerin bölgesel olmalarını ödüllendirirken, baraj uygulaması ile bölgesel partileri engellemeye çalışması çelişkili bir tutumdur, nitekim 2015 seçimlerinde Halkların Demokratik Partisi'nin barajı geçmesiyle, baraj uygulamasının bu amacına da ulaşamadığı görülmüştür.

Avrupa'da Baraj Uygulamaları, Çözüm Önerileri

Bu başlıkta çözüm önerilerini irdelemeden önce sorunu net olarak anlamak ve basitleştirmek faydalı olacaktır. Baraj uygulaması ilk olarak yukarıda sayılan amaç ve hedeflerle uygulamaya konmuş ancak bu hedeflere çoğu zaman ulaşamamıştır. Bu hedeflere ulaşamadığı gibi, bazı durumlarda temsilde adaletsizliği 2002'de olduğu gibi zirveye çıkartmıştır. Türkiye'de seçim barajı uygulamasının hedeflerine baktığımızda Avrupa'dan daha farklı ve anti-demokratik bir yaklaşımla tasarlandığı görülmektedir. Parti sayısının artması, bölgesel partilerin oluşması, halkın marjinal partilere yönelmesi Anayasa düzenleyen üst aklın gizli ajandasındaki sorunlar olmamalıdır. Parti sayılarını belli bir seviyede tutmak ya da halkın tercihlerini yönlendirmek demokrasinin ruhuyla hiçbir şekilde bağdaşmayacaktır. Ancak üniter bir ulus devlet olarak, Türkiye Cumhuriyeti anayasası her partinin belli bir iş grubu, meslek grubu, etnisite, mezhep ya da bölge gözetmeksizin tüm Türkiye'ye hitap etmeye yönlendirmesi anlaşılmalıdır. Ancak bunun yolunun da baraj uygulaması olmadığı 2015 seçimleriyle net olarak görülmüştür.

Son olarak basitleştirerek denilebilir ki seçim barajı uygulamasından tek beklenti istikrarlı hükümetlerin oluşmasına 'belirli ölçüde' destek sağlanmasıdır. Belirli ölçüde kelimelerinin vurgulanmasının nedeni, yüzde 10 gibi yüksek bir barajla istikrar hedeflenip, bununla beraber d'Hondt gibi çoğunlukçu bir sayım sistemi kullanıldığında, 2002'deki tablonun tekrar yaşanabilme ihtimalidir. Öyleyse seçim barajının amacı, aslında birbirine yakın düşüncelerde olan onlarca küçük partinin mecliste yer almasını engellemek, bunu yaparken de temsilde adaletsizliğe yol açmamak olmalıdır. Ek-1'de verilen tablo Avrupa'da seçim barajlarının çoğunun %5 ve altında olduğunu göstermektedir. Avrupa ile kıyaslandığında ve baraj uygulamasının amacını yukarıdaki gibi sadeleştirdikten sonra, Türkiye'de de seçim barajının ilk aşamada %5'e düşürülmesi gerekli ve faydalı görünmektedir.

Makalenin bu bölümüne kadar d'Hondt sisteminin sorunları ele alınarak, anayasada vurgulanan temsilde adaleti sağlayamadığı ortaya konulmuştur. Baraj uygulamaları da temsilde adaleti değil, yönetimde istikrarı güçlendiren bir uygulama olarak, temsil problemini daha da yukarıya taşımaktadır. Ancak bu ikisinden de daha ciddi olan diğer sorun ise seçim bölgesi sorunudur. Hatta denilebilir ki Türkiye'de temsil probleminin temelinde yüksek barajlı d'Hondt'tan daha fazla seçim bölgesinin belirlenme yöntemi yatmaktadır.

Seçim Çevresi Sorunları

Seçim çevreleri seçimlerin gerçekleştiği en küçük birimler olarak, seçim kaderinde önemli bir etkiye sahiptir. Türkiye'de vilayetler seçim çevreleri olarak belirlenmiş, 18'den fazla vekil düşen vilayetler 2 ya da 3 seçim çevresine ayrılmıştır. Seçim çevrelerinin büyüklüğü sonuçların farklılaşma derecesine etki ederken, seçim çevresi büyüdükçe, partilerin oy oranları ile aldıkları milletvekili sayıları yakın olur (Atar, 2006, s.227). Bir diğer deyişle, seçim çevresi büyüdükçe temsilde adalet ilkesi sağlanır. Türkiye'de milletvekili seçimleri 2839 numaralı kanununun belirlediği esaslara göre yapılır. Bu kanunun 4.maddesi seçim çevrelerini, daha basit anlatımıyla hangi ilin kaç milletvekili çıkartacağını belirler. 1995 yılında yapılan son düzenlemeye göre, milletvekilleri dağıtılmadan önce, nüfuslarına bakılmaksızın, her ile birer milletvekilli hakkı tanınır. Buna göre; “yapılan tespit sonunda, çıkaracağı milletvekili sayısı 18'e kadar olan iller bir seçim çevresi sayılır. Çıkaracağı milletvekili sayısı 19'dan 35'e kadar olan iller iki, 36 ve daha fazla olan iller üç seçim çevresine bölünür.” Bu kanunun 2. maddesinde belirtildiği gibi seçimlerin “nispi temsil sistemine göre, genel, eşit ve gizli oyla” yapılması beklenir. Ancak yukarıda 4.maddede değindiğimiz hükümler, eşit oy ilkesinin yaşatılmasına imkân vermemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasınının 80. maddesinde belirtildiği şekliyle; “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçtikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil ederler”. Anayasada açıkça gösterildiği gibi, seçim sonuçları açıklandıktan sonra milletvekilleri seçtikleri bölgenin değil, bütün milletin temsilcileridir, ya da öyle olmaları beklenir. Ancak seçim çevrelerinin belirlenme yöntemi ele alınırsa, bu ilkenin yaşatılmasına yönelik bir çaba olmadığı görülmektedir. Soru haline getirilerek tartışmaya açılacak olunursa; eğer milletvekillerinin seçtikleri ili öncelikle temsil etme gibi bir görev ve sorumlulukları yoksa, her ili seçim çevresi olarak belirlemek ve her ile, nüfusuna bakmaksızın, en az bir milletvekili hakkı tanımaktaki amaç nedir? Her ile en az bir milletvekili verilmesi şartıyla düzenlenmiş bulunan yasanın doğurduğu temsilde adaletsizliklerine değinilerek, sorunun ciddiyeti daha net gösterilebilir.

Türkiye'nin 81 vilayette 85 seçim bölgesi oluşturarak girdiği seçimler esasen dar bölge seçimlerinin bir türüdür. Yani ülke sınırlarının daraltılarak ayrı seçim bölgeleri oluşturulmasıyla yapılan seçimlerdir. Amerika'da uygulanan halinde, her bölgeden bir

temsilci seçilir ve bu basit çoğunlukla elde edilir. Buna göre bütün ülke seçilecek üye sayısı kadar seçim bölgesine bölünür. Bu seçimlerde ilk olarak beklenmesi gereken bu bölgelerin birbirine yakın nüfusları temsil ediyor olmalarıdır. Ancak Türkiye'de dar bölge, il sınırlarına göre yapıp, bunların nüfusuna göre milletvekili hakkı tanınması üzerine kuruludur, tabiatıyla burada hiç adil olmayan sonuçlar çıkmaktadır. Bu sistem d'Hondt ile bir araya gelince, adaletsizlik daha da artmaktadır. Ek-2 ve Ek-3'te sunulan iki tabloda hangi ilin kaç oyla bir milletvekili çıkardığı gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere Bayburt'ta 23 bin kişiye bir milletvekili hakkı tanınırken, İstanbul'da 100 bin kişiye bir milletvekili hakkı tanınmaktadır. Bir diğer deyişle, 4 İstanbullunun oyu 1 Bayburtlunun oyuyla eşdeğerdir. Şüphesiz bu tablo oy eşitliği ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Tablo incelendiğinde nüfusu yoğun olan illerdeki vatandaşların oylarının diğer illerdekilere göre daha değersiz olduğu görülecektir. d'Hondt etkisi bu farkı daha çarpıcı hale getirmektedir. Örnek olarak 7 Haziran 2015 seçimlerinde HDP Tunceli'de 16 bin oyla bir vekillik kazanırken, İstanbul'da 97 bin oyla bir vekillik kazanabilmiştir. Burada hem seçim çevresinin belirlenmesindeki adaletsizliğin, hem de d'Hondt'un birinci partiyi gözetmesinden kaynaklanan adaletsizliğin birleşmesiyle doğan 1'e 6 oranındaki temsil eşitsizliğini görüyoruz.

d'Hondt sistemi istikrar sağlaması açısından faydalı görülebilir. Burada esas sorun, zaten istikrardan yana olan bir sayım sistemi kullanırken, bunu yüksek ülke barajıyla daha da güçlendirmektir. Bunlara ek olarak seçim çevrelerinde dar bölge uygulamasının yapılması, temsilde adaleti tamamen ortadan kaldırmaktadır. Yukarıda ülke barajının arzulanan hedefleri yakalamaya fayda sağlamadığı ve temsil adaletsizliklerine yol açtığı için düşürülmesi gerektiği savunulmuştu. Bu noktada da çözümün seçim çevrelerinin belirlenmesinde radikal değişiklikler yapılmasıyla mümkün olacağı ileri sürülecektir.

Bu bölümün girişinde Anayasadan yapılan alıntı, milletvekillerinden bölge siyaseti yapmalarının beklenmediği, bu tutumun istenmediğini göstermektedir. Yani anayasa, milletvekillerinin ve partilerin ülkenin tamamını temsil etmesini arzulamaktadır. O halde seçim çevreleri de yerelde güçlü olmayı cezalandırmasa da, en azından ödüllendirmemelidir. Halihazırdaki sistemde bir parti eğer belli seçim çevrelerinde birinciyse, sistem onu ödüllendirmekte ve daha fazla vekillik vermektedir. Ülkenin tamamına yayılmış bir partiyi ise daha az milletvekilliğiyle cezalandırmaktadır. Bu durum anayasanın ruhuna aykırıdır. Bunun en bariz örneği 1 Kasım seçimlerinde yaşanmıştır. Bu seçimlerde Milliyetçi Hareket Partisi 5.6 milyon vatandaştan oy alırken (%11.9), HDP 5.1 milyon vatandaştan oy almıştır (%10.75), buna karşılık MHP 40 milletvekili çıkartırken, HDP 59 milletvekili çıkartmıştır. Görüldüğü gibi her ne kadar anayasa aksini ögütlese de, seçim sistemi belirli bölgelerde lider olmayı ödüllendirirken, ülke geneline yayılmayı cezalandırmaktadır. Peki bu adaletsizliği ortadan kaldıracak, eşit temsili sağlayacak olan sistem nedir?

Bu soruya cevap ararken bahsi geçen anayasa maddesini akılda tutmak faydalı olacaktır. Buna göre geliştirilecek yeni sistem, her ile temsilci atamak mecburiyetinde

olmayacaktır, çünkü vekiller esasen o illerin değil tüm milletin temsilcileridir. Bayburt örneğindeki gibi adaletsizlikleri önlemek için akla gelen bir yöntem, illerin birleştirilmesiyle belirli nüfus oranlarının yakalanması ve buna göre seçim çevrelerinin oluşturulmasıdır. Örneklendirmek gerekirse; 1 Kasım seçimlerinde yaklaşık olarak 57 milyon seçmen vardır. Öncelikle bu toplam seçmen sayısını (57 Milyon), çıkartılacak toplam vekil sayısına bölerek (550), bir vekilin seçilmesi için alması gereken ortalama oy belirlenecektir (103 bin). Buna göre bir milletvekili bölgesi için yaklaşık olarak 103 bin seçmen oy kullanmalıdır. Ancak bu sistemde seçim çevresi tek milletvekilliği ile yapılırsa, pek çok oy boşa gidecek, yine temsil oranı düşecektir. Bunun yerine en az 4 milletvekili çıkartacak şekilde seçim bölgeleri oluşturularak-illerin birleştirilerek yaklaşık olarak minimum 400 bin seçmenli seçim çevreleri belirlenmesi-, temsil adaletsizliğinin önüne geçilebilir. İllerin birleştirilmesi olarak isimlendirilebilecek bu yöntem ilk alternatif olarak dillendirilse de, hangi illerin birleştirileceği ve seçim çevrelerinin nasıl oluşturulacağı sorusu tartışmalara yol açabileceğinden, tüm ülkenin tek bir seçim çevresi olarak ele alındığı, milli çevre modeli daha makul bir çözüm sunmaktadır.

Tüm ülkenin tek bir seçim çevresi olarak alındığı sistemde, yine d'Hondt sistemi kullanılarak yönetimde istikrar sağlanabilecektir. Yukarıda da belirtildiği gibi, %5'lik baraj hem temsil adaletsizliklerini azaltacak hem de istikrara katkı sağlayacaktır. Belki bunlardan daha da önemlisi, ülke demokrasisinin dünya kamuoyundaki prestijini ciddi ölçüde arttıracaktır, nitekim %10 seçim barajı gelişmiş batı demokrasilerinde olmadığı gibi doğu Avrupa demokrasilerinde dahi mevcut değildir.

İsrail, milli çevre sistemini uygulayan ülkelere örnek olarak verilebilir. İsrail sisteminde partilerin aldıkları oy öncelikle basit kota hesabıyla bölünüp ilk milletvekilleri dağıtılmakta, artık oylar ise d'Hondt yöntemiyle paylaştırılmaktadır. Bu sayede temsil adaletsizliğinin minimuma indirgenmesi amaçlanmaktadır. Bu sistem -artık oy hesaplanması- 1961 yılında Türkiye'de de uygulanmıştır. Esasen sayım yöntemleri, seçim çevresi tüm yurttan tek olarak kabul edildiğinde büyük ölçüde önemini yitirmektedir. Burada elbette, birinci partiye tüm vekillikleri veren basit çoğunluk yöntemleri kastedilmemektedir. Daha netleştirmek gerekirse, d'Hondt sisteminin doğurduğu temsil adaletsizliklerini önlemek için bu sisteme ufak dokunuşlar yapılması denenmiştir ancak seçim çevresi sorunları görülmeden bu hamleler yeterli olmayacaktır. Bunlardan birisi Türk sistemi olarak anılan Prof. Dr. Hikmet Sami Türk tarafından geliştirilen; d'Hondt'taki belirli bir seçim çevresinin çıkartacağı milletvekili sayısına ulaşana kadar tüm partilerin oylarını sırasıyla 1,2,3 şeklinde bölerek ortaya çıkan rakamları büyükten küçüğe sıralama metodunu, 1, 1.5, 2, 2.5 şeklinde bölme esasına dayalı sistemdir (Özer, 1997, s.17). Ancak Türkiye'de esas sorun seçim çevresinden kaynaklandığı için, bu yöntem yeterli bir çözüm sunmayacaktır. Dolayısıyla öncelikle seçim çevrelerinin belirlenmesinde radikal değişiklikler yapılmalıdır, burada önerilen yukarıda açıklanan haliyle tüm ülkeyi tek seçim bölgesi olarak ele almaktır. Bunun üzerine ülke barajı daha makul bir seviyeye çekildiğinde, temsilde adaletin büyük oranda

gelişeceği düşünülmektedir. Ancak Türk seçim sisteminin temsil sorunları sadece sayım metodu, baraj ve seçim çevresi olmayıp, milletvekilli adaylarının belirlenme süreci de bunlardan birisidir. Sandıktan meclis sandalyelerine giden süreçte, oy verenin gerçek temsilini sağlamak için aday belirleme süreçleri ve parti içi demokrasi sorunları ele alınmalıdır. Parti içi demokrasi sorunu geniş bir konu olup, bu makalenin esas konusu değildir, bu yüzden bu bölümdeki inceleme parti içi demokrasinin bir alt başlığı olan partilerin aday belirleme süreçleriyle sınırlandırılacaktır.

Milletvekili Adaylarının Belirlenme Süreci

Bu bölüme kadar Türkiye'de seçim sisteminin demokratik katılıma uygun olmayan yönleri ortaya konuldu. Bunu yaparken öncelikle d'Hondt sistemini ele alıp, sonrasında bunun ülke barajı ve seçim çevresi uygulamalarıyla birleştiğinde, temsilin arzulan seviyede olamayacağı belirtildi. Bu sayılan sebepler, insanların verdikleri oyun eşit temsil ilkesine uygun olarak, meclise eşit değerde varıp varmadıklarına ilişkindi. Bazı durumlarda insanların oyları arasında 1'e 10 değer farklarının olduğu örneklerle gösterildi. Bunun sayısal çözümleri yukarıda verilmiş olsa da sorunun temsil ile ilgili başka bir boyutu da vardır; temsilcileri seçme hakkı.

Ergun Özbudun, batı demokrasilerinde aday belirleme yöntemlerinin teorik olarak bir uçta partililerin oyuyla, diğer uçta liderlerin oyuyla belirlenmesi olarak ele alınabileceğini söyler. (Özbudun, 1995, s.11) Türk seçim sisteminde, liderleri kısıtlayan bir yasal mekanizma olmaması sebebiyle, parti örgütleri etkisiz kalmaktadır. Daha basitleştirilecek olunursa, milletvekili adayları liderler tarafından belirlenip seçmenin önüne konmaktadır. Yani seçmenler kendilerine sunulan liste dışında bir adayı destekleme hakkına sahip değildir. Bu durum iki yönlü temsil ve demokrasi problemi doğurmaktadır. İlk olarak, seçmen istediği adayı destekleyemediği için demokrasinin ona verdiği hakkı yaşayamamakta, kendi temsilcisini kendisi belirleyememektedir. İkinci olarak, seçim sisteminin mantığı itibariyle, seçilenler koltuklarını seçmene değil, lidere borçlu olmaktadır. Bir diğer deyişle, seçilen eğer koltuğunu muhafaza etmek istiyorsa seçmene değil, lidere sadakat göstermek zorundadır. Bu durum kuşkusuz demokratik temsil ilkesine ağır darbe indirmekte, seçmenin mecliste gerçekten temsil edilmesine imkan tanımamaktadır. Burada daha önce sunulan seçim modeli üzerinden-ülke geneli tek seçim bölgesi (milli çevre), %5 ülke barajı- çözüm önerisi sunarak, ortaya konulan model tamamlanacaktır. Partililerin direkt olarak adayları belirlediği bu modele geçmeden önce, bu uygulamanın Avrupa'daki örneklerine bakılması faydalı olacaktır.

Almanya'da kanunlar partilerin lider ya da sadece merkez tarafından değil, onları seçenler tarafından yönetilmesini sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Alman siyasi partiler kanunundaki parti tanımına bakıldığında partiler, Türkiye'deki siyasi partiler kanununa kıyasla, daha demokratik ve halkın oluşturduğu topluluk olarak ele alınmaktadır. Türk siyasi partiler kanununda parti tanımı şu şekilde yapılmıştır;

“Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.” (Türk Siyasi Partiler Kanunu, Kanun no: 2820, 1983)

Alman siyasi partiler kanunundaysa, partiler Türkiye'deki gibi halkı propagandalarla yönlendiren unsurlar olmalarıyla beraber halkın kendisinin oluşturduğu gruplar olarak ele alınmıştır;

“Partiler devamlı olarak veya uzun zaman için Federasyon veya bir federe devlet ülkesi içinde siyasi iradenin oluşumunu etkileme ve Alman Federal Meclisinde veya federe meclislerde milletin temsiline katılmak isteyen, fiilî durumu, özellikle teşkilâtının genişliği ve sağlamlığı, üye sayısı ve kamu oyundaki görünüşü bakımından amacıyla bağdaşır ciddiyette olduğu konusunda yeter derecede itimat uyandıran vatandaş birlikleridir.” (Federal Almanya Siyasi Partiler Kanunu, I. Bölüm 2.1)

Bu kanunda parti üyelerine verilen önem görülürken, yine aynı kanunda parti üyelerinin parti iradesinde etkin kılınması zorunluluğuna da değinilmiştir. (Kempf, 2002, s.1) Böylece Alman siyasi partiler kanunu, görünüşte milyonları temsil eden partilerin lider sultasında veya bir oligarşi tarafından, halkı temsil etmeyen ya da halkı siyasete katmayan bir şekilde yönetilmesini engellemeyi amaçlamaktadır. Alman örneğinde, parti anlayışının etkisini Milletvekili aday belirleme yöntemlerinde de görüyoruz. Alman siyasi partiler kanunu partilere iki yol sunmaktadır; bunlardan biri adayların tüm parti üyelerinin katıldığı önseçimle belirlenmesi, diğeri üyelerin seçtiği delegelerce belirlenmesi (Teziç, 1998, s.266). Bu yöntem Finlandiya'da 1978 yılında kanunen zorunlu kılınırken, başlıca Belçika partilerinde, İngiltere Liberal ve Sosyal Demokrat partilerde, Hollanda'da D'66 partisinde halen kullanılmaktadır (Aydın, 2007, s.86). Buna karşın adayların parti üyelerince belirlenmiş parti delegeleri tarafından belirlenmesi Avrupa'da en yaygın başvuru yöntemidir. Aday belirlenmesinin sadece lidere bırakılması ise Batı demokrasilerinde çok ender görülen bir durumdur (Özbudun, 1995, s.10). Türkiye'de aday belirleme sürecinin gelişimine baktığımızda, parti tüzüklerinde daha demokratik gösterilmek istense de fiiliyatta, Erdoğan Teziç'in 3. dünya ülkelerinde uygulanır dediği (Teziç, 1998, s.265), parti liderince adayların belirlenmesinden farksızdır.

1908 yılında çıkarılmış olan İntihab-ı Mebusan Kanunu 1942'ye kadar, 1942'den 1960 Askeri müdahalesine kadar 4320, 4918, 5545 sayılı milletvekili kanunları uygulanmıştır. Bu kanunlarda aday belirleme usulüne ilişkin bir belirleme yapılmadığı için, bu dönemlerde aday belirlenmesi parti liderlerinin kontrolünde kalmıştır. Her ne kadar

aşağıda metni verilen 1965 yılı 648 sayılı siyasi partiler kanununun 29. maddesinde önseçim şartı getirilmişse de, belki de uygulamanın nasıl olacağı kanunla belirlenmediği için manipülasyona açık olmuş ve liderler kanunun etrafından dolanabilmiştir.

“Siyasi partilerin T.B.M.M. üyeliği için yapılacak seçimlerde gösterecekleri adayların, her seçim çevresinde parti seçmen kütüğüne kayıtlı bulunan, bütün parti üyelerinin katılabilecekleri bir önseçimle tespit edilir.” (Aydın, 2007, s.87)

Bu kanunun yerini 1982 anayasası dönemi içerisinde, 1983 yıl 2820 sayılı siyasi partiler kanunu aldı. Bu kanunun 37. maddesi, bu sefer daha güçlü bir vurguyla partilere önseçim zorunluluğu getirmekteydi. Kararın gerekçesi, makalede değinilen demokrasi sorununa destek verir nitelikte olmakla makalenin temel savını güçlendirmektedir;

“Komisyon aday tespitini partinin iç sorunu olmaktan ziyade, milli iradenin oluşmasında rol oynayan partilerin üstünde demokrasinin gereği olarak kabul etmiş ve parti tüzüğüne bırakmanın mümkün olamayacağını benimsemiştir” (Aydın, 2007, s.88)

Bu kanuna koyulan ek madde ile, gelecek ilk seçimlerde (1983) uygulanmamasına karar verilmiştir. Bu düzenleme 1986 yılında Turgut Özal hükümeti tarafından 1987 seçimlerinden önce 3270 sayılı kanunla kaldırılmıştır. Sonuç olarak 1983 SPK'sı ile öngörülen önseçim hiç uygulanamamıştır. Bu tecrübeler şunu göstermektedir; eğer partilere önseçim şartı getirilerek, liderlerin gücü kısılıyorsa, liderlere bu kanunu kaldırma hakkı tanınmamalıdır. Bunun uygulanabilir yolu kanunu anayasaya dahil etmekle, değiştirilmesini daha zor hale (2/3 çoğunluk) getirmektir.

Avrupa uygulamalarına ve Türkiye denemelerine baktıktan sonra modeli tamamlamak üzere aday belirleme yöntemleri hakkındaki fikirler burada ortaya konulabilir. Türkiye'deki delege sisteminin de adil işlemediğini göz önünde bulundurarak ve halkın siyasete katılımını arttıracığı inancıyla, tüm parti üyelerinin katıldığı önseçim sistemi faydalı görülmektedir. Burada karşılaşılabilecek olan ilk sorun, bu kanunun anayasa güvencesi altına alınmadığı takdirde, mecliste liderlerin kendi gruplarına baskı yapması sonucu kanunun iptal edilmesidir. Dolayısıyla sistem anayasa koruması altında olmalı, anayasa mahkemesi tarafından kanun korunmalıdır.

Yaşanacak bir diğer sorun, 1965 ve 1983 tecrübelerinde de görüldüğü gibi, kanunda önseçimin nasıl yapılacağının açık olarak belirtilmemiş olmasıdır. Böyle bir durumda parti örgütleri, örgüt içi ilişkilerle seçimi işlevsiz hale getirebilmektedir. Bunu önlemek için bu seçimler de YSK kontrolünde ve mümkün oldukça teşkilat merkezlerinden kopuk olarak yapılmalıdır. Bu seçimler YSK tarafından internet üzerinden de düzenlenebilir.

Yaşanabilecek bir diğer ve belki de en önemli sorun, üye kayıtlarında yapılacak hilelerdir. Pek çok il, ilçe birimlerinin seçimlerinde gözlemlendiği gibi, seçim öncesinde partilerde üye

kayıt hızında artış yaşanmakta, her isim kendisine yakın isimleri kayıt ettirmek ve lehine oy kullanırmak için uğraş vermektedir. Yine mükerrer oy tartışmaları, ön seçimlerde sıklıkla tartışmaların doğmasına sebep olan bir diğer unsurdur. Bunu önlemek adına bir üyenin oy kullanabilmesi için, bir seçim öncesinde kayıt olmuş olma ve üyelik görevlerini (aidat vs.) yerine getirmiş olma şartı aranabilir. Şüphesiz bu metot üyeliklerde bazı hilelerin -kendine yakın kişilerin üye yapılması gibi- önüne tam olarak geçmeyecektir, ancak bunun demokrasi açısından dezavantajı tüm delegeleri eline toplamış bir lider sultasından ya da tüm adayları liderin belirlemesinden daha fazla değildir.

Seçimler milli çevre sisteminde ve %5 ülke barajıyla yapıldığında, parti üyelerini sadece kendi bağlı buldukları teşkilatın adaylarına oy vermeye zorlamak demokratik bir yöntem olmayacaktır. Dolayısıyla tüm parti üyeleri internet üzerinden, kendi il teşkilatına bağlı olsun ya da olmasın, istedikleri milletvekili adayına destek verebilmelidir. Bu oylamalar tüm partiler için yapıldıktan sonra, YSK her parti için en çok oyu alan 550 adayı yukarıdan aşağı sıralayarak ilan etmelidir. Bu noktada, her liderin bir çalışma grubu kurma hakkı olduğunu unutmamak gerekir. Bununla birlikte, siyasete katkı yapacak bazı isimlerin halk tarafından tanınmıyor olabileme ihtimali de göz önünde tutularak, parti genel merkezlerine belirli sayıda milletvekili kontenjanı verilmelidir. 20 milletvekilinin bu ihtiyacı karşılayacağı düşünülebilir ancak birkaç partinin mecliste yer aldığı durumlarda, pek çok vekil yine lider tarafından belirlenmiş olacaktır. Partilerin toplam çıkardığı vekil sayısının %10'unu genel başkan kontenjanına ayırmak sürdürülebilir bir sistem sağlayabilir. Ancak küçük partileri gözeterik, %10 en az 5 en fazla 20 vekil olacak şekilde uygulanabilir. Buna göre seçim sonucunda, partinin aldığı sandalye sayısının %10'u parti tarafından sunulmuş olan 20 kişilik listeden sırasıyla seçilir. Örnek olarak, 80 vekil çıkarmış bir partinin 8 vekili parti listesinde sunulan ilk 8 aday olurken; 40 vekil çıkartmış bir partinin 5 vekili -en az 5-, 280 vekil çıkartmış bir partinin 20 vekili -en fazla 20- parti listesinden sırayla seçilecektir.

Son olarak seçimler milli çevre sisteminde düzenleneceği için, bazı iller milletvekili çıkarmakta zorluk çekeceklerdir. Esasen girişte değinilen sebeplerden ötürü, temsilde adalet kavramına bakarak ve anayasadaki her vekilin tüm ulusun temsilcisi olduğu hakikatini göz önüne alarak, bunun büyük bir sorun olduğunu düşünülmemelidir. Ancak yine de parti teşkilatlarının birkaç il bir araya gelerek belirli bir adaya destek çağrısı yapmasında mahsur görülmemelidir.

Devreden Oy

Seçim çevresinin tüm ülkede tek olması, yani milli çevre sisteminin uygulanması, sistem üzerinde rahatlıkla, ülkenin sübjektif şartlarına göre veya belirli beklentilerine göre dokunuşlar yapma şansı tanır. Bunlardan birisi ve bu makalede devreden oy sistemiyle çözüm sunulması hedeflenen sorun, tek başına iktidar sorunudur.

Devreden oy sistemi, vatandaşlara belli bir partiye oy verirken, eğer o veya başka parti tarafından tek başına iktidar kurulmazsa, oyunun birinci partiye devredilmesidir. Buna

göre seçim sandıklarında iki tane mühür olacaktır; kesin oy, devreden oy. Seçmen eğer kesin oy mührünü kullanırsa, o oy değişmeyecektir. Ancak devreden oy mührünü kullanırsa, tek başına iktidar sağlanamadığı takdirde, bunu sağlamak üzere oyu birinci olan partiye kayacaktır. Burada hangi şartlarda ve ne oranda kayacağını belirtmeden önce bu sistemin gerekçesinin açıklanması yararlı olacaktır.

Bazı seçmenler, iktidar olması beklenen partiye oy atmasa da, seçimin nihayetinde tek başına iktidarın kurulmasını istemektedir. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. Örnek olarak, seçmen partinin çok güçlü-anayasayı değiştirecek kadar- olmasını arzulamadığı için başka partiye oy veriyor olabilir, kendi oy verdiği partinin de mecliste olmasının siyasete katkı sağlayacağını düşünebilir ya da iktidar olması beklenen bu partiyi bir önceki dönemki faaliyetlerinden dolayı uyarmak isteyebilir. Devreden oy işte bu seçmene hitap ederek, hem onların doğru temsilini sağlayacak, hem de oluşabilecek bir iktidar boşluğunu önleyecektir.

1 Kasım 2015 seçim sonuçları böylesi bir uygulamanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 7 Haziran'da AKP'ye tek başına iktidar çıkmasa da, seçmen 1 Kasım'da AKP'ye geri dönerek, tek başına iktidar istediğini göstermiştir. Bu ülke bütçesine ciddi bir seçim masrafı ve 3 aylık seçim süresince otorite boşluğu oluşmasını getirmiştir. Devreden oy sistemi bunun gibi durumların oluşmasını engellerken, buraya kadar temsilde adaletin sağlandığı öngörülen modelde, yönetimde istikrarı sağlayacaktır.

Sistemin uygulaması şu şekilde olacaktır. Öncelikle devreden oyun hangi şartlarda devreye gireceğini belirlemek üzere bir oran belirlenecektir. Örnek olarak birinci partinin en az %40 oy almış olması. Bu oran daha farklı da belirlenebilir ancak geçmiş seçim tecrübelerini göz önüne alarak, %40-45 aralığında bir oranın doğru olacağı öngörülebilir. Buna göre, yüzde 40 varsayılırsa, birinci parti %40 ve üzeri bir oy almış, ancak 276 sandalyeyi bulamamışsa, diğer partilere basılmış devreden oylar bu partiye sırayla aktarılır. Bu aktarım 276 sayısı bulunduğu duruma kadar durdurulur. Böylece temsilde istikrar ciddi bir oranda sağlanmış olacaktır. Bu oranlar iktidarın belirlenmesinde hayati rol oynayacağı için, anayasa korumasında olması gerekmektedir.

Bu sistemle ilgili oluşabilecek bir sorun ikinci partinin, birinci partiye çok yakın oy almasıdır. Örnek olarak A partisinin %41, B partisinin %39 oy aldığını düşünelim, bu durumda devreden oylarla A partisinin tek başına iktidarı elde etmesi arzulanan bir durum değildir. Bunu önlemek için de 'birinci partinin, kendisine en yakın partiden %50 fazla oy almış olması durumunda uygulanabilir' maddesi bu sorunu çözecektir.

Sonuç: Modelin İşleyişi

Bu noktaya kadar aktarılan detayları bu bölümde 2007 milletvekili seçim sonuçlarını ele alıp sonuçlarını göstermekle makale sonlandırılacaktır. 2007 seçim sonuçlarında AKP; %46,58, CHP %20,88, MHP %14,27, DP: %5,42, Bağımsızlar: %5,24 oranında oy almıştır. Bağımsızlar baraj sisteminin etrafından dolaşmak için kullanılmış bir yol olduğu için buradan itibaren DTP olarak anılacaktır. Mevcut seçim sistemiyle oluşan sonuçlarda,

Akp;341 - CHP;112 - MHP;71 - DTP(bağımsızlar); 26 vekil çıkartırken DP barajı aşamadığı için vekil çıkartamamıştı. Oluşturulan model ile bu seçimlere girilmiş olsaydı, öncelikle adaylar parti üyeleri tarafından YSK kontrolünde yapılan ön seçimle belirlenecekti. Daha sonra aynı oy sonuçları çıktığı varsayılırsa, yine d'Hondt sistemini kullanarak- milli çevrede d'Hondt etkisi düşer- sonuçlar yaklaşık olarak şu şekilde çıkacaktı. AKP;278-CHP:124-MHP;85-DP;32-DTP;31. Görüldüğü üzere bu sistem, 1.8 milyon oy almış olan DP'nin oylarını çöpe atmamış ve tek başına iktidarın kurulmasını sağlamış olacaktı.

7 Haziran seçimleri devreden oyun uygulanabileceği bir seçim olarak ilginç bir tablo ortaya çıkartır. Bu seçimde AKP; %40.87, CHP; %24.95, MHP; %16.29, HDP; %13.12 oranında oy almıştır. Milli çevrede d'Hondt sistemin bu sonuçlara göre AKP; 236, CHP; 144, MHP; 94, HDP; 76 milletvekili çıkartacaktır. Bilindiği üzere bu sonuçlarla, mevcut istikrar yanlısı sistemde dahi tek başına iktidar kurulamamıştı. Ancak önerilen model, devreden oy yöntemi ile, halkın talebi yönünde, bu sorunu çözebilecektir. Bu seçimlerin sonrasında yapılan 1 Kasım seçimleri halkın tek başına iktidar arzusunu göstermiştir. Eğer bu seçimlere (7 haziran) makalede önerilen model ile girilmiş olsaydı, devreden oylar AKP'ye geçecek, ikinci bir seçime gerek kalmaksızın tek başına iktidar kurulabilecekti. Burada kilit nokta devreden oyun hangi oy oranında aktif olacağıdır. Bu noktada net bir rakam vermeyip, bu konuyu daha derin ve karşılaştırmalı bir araştırma sonrasında belirlenmesi gerekmektedir, ancak bu rakam daha önce de sunulduğu gibi %40-45 aralığında olmalıdır. Eğer bu rakam %40 olsaydı, AKP, en yakın rakibinden %50 daha fazla oy aldığı için, devreden oy aktif olacaktı. Buna göre tüm partilerin devreden oyları sırasıyla AKP'ye devredilecektir; CHP, MHP, HDP'den devreden oylar tek tek AKP'ye aktarılır (bu sıralamanın esası değiştirilebilir, örnek olarak devreden oyu en çok olan partiden başlanabilir), ta ki AKP 276 vekil yakalayana, ya da devreden oylar tükenene kadar.

Görüldüğü üzere önerilen model, 2007 seçimlerinde temsil eşitliğini çok yüksek bir oranda sağlamış ve bununla birlikte tek başına iktidarı da sunmuştur. 7 Haziran seçimleriye, esasen istikrarıcı olan mevcut sistem tarafından dahi, tüm temsil adaletsizliklerine rağmen, arzulanan istikrar sonucunu doğurmamıştır. Buna mukabil önerilen model, eğer devreden oyların aktif olma rakamı %40 olarak belirlenirse, tek başına iktidarı sağlamaktadır; üstelik çoğunlukçu hesap yöntemleriyle değil, eşit temsilde ve halkın tercihiyle.

Bağımsız adayların belirlenme sorunu da sistem içerisinde kolaylıkla çözülebilir. Örnek olarak önseçimlerde YSK'nın istediği şartları sağlayan bağımsız adaylar, internet ortamında seçime sunulur. Bu seçimlerde sadece parti üyeleri değil, tüm vatandaşlar kimlik numaralarıyla oy kullanabilir. Bir milletvekiline düşen oyun (TSS:Toplam seçmen sayısı/550) belli bir oranında (%5-%10 gibi) önseçimde oy alan adaylar pusulada yer alır. Daha sonrasında geçerli oyların 550'de 1'ini alan bağımsız aday öncelikle vekil

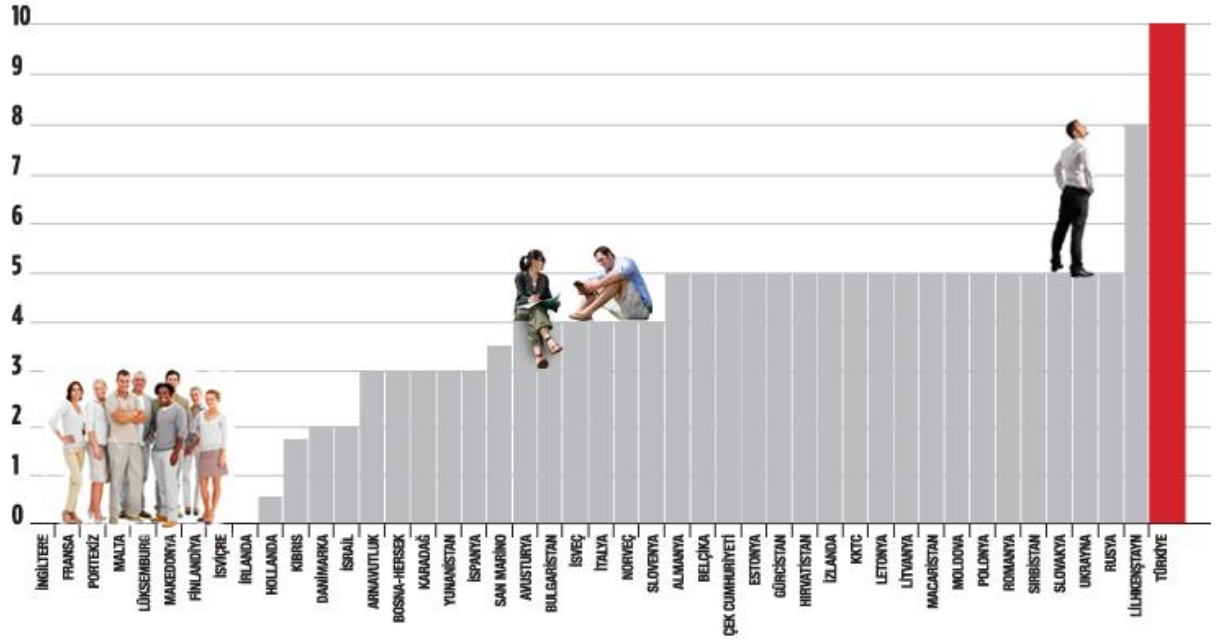
seçilir, parti dağıtımları daha sonrasında yukarıda belirlenen usuller ile yapılır. Böylece bağımsız adaylar da eşit oy ilkesi çerçevesinde seçilme şansı bulacaktır.

Kaynakça

- Atar, Y. (2006). “Seçim Hukukunun Güncel Sorunları.” *Anayasa Yargısı*, no.3.
- Aydın, M. A. (2007). “Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulü ve Önseçim”, *Yasama*, no.5.
- Perinçek, D. (1967). “Federal Almanya Siyasi Partiler Kanunu”, Birinci Bölüm 2.1, Çev: Doğu Perinçek, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı: 1.
- Gürbüz, Ö. (1997). “Dünyada ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve İdeal Seçim Sistemi İçin Öneriler”, *Ankara Barosu Dergisi*, sayı. 1.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset Teorisine Giriş*, Çev. Hızır Murat Köse, İstanbul: Küre Yayınları.
- Kapani, M. (2016). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: BB101 Yayınları.
- Kempf, U. (2002). ‘*Alman Siyasi Partiler Kanunu’na göre Parti İçi Demokrasi ve Partilerin Finansmanı*’; *Türkiye ve Avrupa’da Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Yasası*, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayınları.
- Schmitter, P. C. & T. L. Karl. (1995). “Demokrasi Nedir Ne Değildir,” Çev. Levent Gönenç, *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Der., L. Diamond ve M.F. Plattaner. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Sabuncu, M. Y. (2006). “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, *Anayasa Yargısı*, 23.
- Teziç, E. (1998). *Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta.
- Tuncer, E. (2006). “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/ Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği,” *Anayasa Yargısı* 22, no.1.
- Tunç, H. (2008). “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XII, Y.
- Türk, H. S. (1981). “Seçim Sisteminde Bölücülük Tartışması” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt 38 Sayı:1: 54-64.
- Türk Siyasi Partiler Kanunu, Kanun no: 2820, 1983; erişim tarihi; 30.12.2015-mevzuat.gov.tr
- Özbudun, E. (1995). “Siyasi Partiler ve Demokrasi”, Tesav.

Ekler

Ek-1

(Kaynak: www.diken.com.tr)

Ek-2

Tablo 2: İki MV. Seçilen İllerde Bir MV. Seçen Nüfus				
İlin Adı	Kayıtlı Seçmen Sayısı	Geçerli Oy Sayısı	Milletvekili Sayısı	Bir Vekili Seçen Nüfus
Bayburt	54 224	46 219	2	23 110
Tunceli	63 624	54 198	2	27 009
Ardahan	68 917	57 583	2	28 792
Kilis	78 318	67 149	2	33 575
Gümüşhane	98 247	74 930	2	37 465
Artvin	130 009	110 686	2	55 343
Çankırı	131 744	110 745	2	55 373
Bartın	143 001	122 413	2	61 207
İğdır	115 868	97 099	2	48 550
Sinop	154 264	129 470	2	64 735
Bilecik	148 724	134 880	2	67 440
Kırşehir	159 471	136 204	2	68 102
Erzincan	153 084	132 930	2	66 465
Yalova	166 092	140 833	2	70 417
Karabük	167 884	144 241	2	72 121
Karaman	167 431	147 481	2	73 741

Ek-3

Tablo 3: En Kalabalık 10 İlde Bir Vekili Seçen Nüfus				
İlin Adı	Kayıtlı Seçmen Sayısı	Geçerli Oy Sayısı	Milletvekili Sayısı	Bir Vekili Seçen Nüfus
İstanbul (1)	3 683 356	3 106 846	31	100 220
İstanbul (2)	3 053 590	2 499 021	26	96 116
İstanbul (3)	3 500 166	2 881 182	31	92 941
Ankara (1)	2 076 103	1 839 080	18	102 171
Ankara (2)	1 628 954	1 439 397	14	102 814
İzmir (1)	1 514 863	1 316 934	13	101 303
İzmir (2)	1 572 111	1 391 535	13	107 041
Bursa	2 029 175	1 790 561	18	99 476
Adana	1 478 646	1 258 204	14	89 872
Antalya	1 569 305	1 336 940	14	95 496
Türkiye	56 608 817	46 163 243	550	83 933

(Kaynak: www.viraverita.org)